

<https://doi.org/10.15407/ukrmova2021.02.090>
УДК 811.161.2:374.2:46

І.А. КАЗИМИРОВА, кандидат філологічних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу граматики і наукової термінології,
Інститут української мови НАН України
вул. Грушевського, 4, м. Київ, 01001
E-mail: kazymyrovai@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6309-0363>

КОНЦЕПЦІЯ ІСТОРИЧНОГО СЛОВНИКА ЛІНГВІСТИЧНИХ ТЕРМІНІВ

У статті викладено теоретичні засади укладання історичного словника лінгвістичних термінів. Зосереджено увагу на важливих складниках проєктування словника: створення діахронійного корпусу лінгвістичних текстів; упорядкування лінгвістичних профілів джерел словника; обґрунтування його реєстру; моделювання діахронійних когнітивних карт лінгвістичного терміна.

Ключові слова: лінгвістичний термін, історичний словник лінгвістичних термінів, діахронійний корпус лінгвістичних текстів, лінгвістичний профіль джерела, діахронійна когнітивна карта лінгвістичного терміна.

Лінгвістичний термін — важливий чинник збереження і транслювання лінгвістичних знань, що засвідчують наукові розвідки останніх років: термін кваліфіковано як маніфестант фрагментів знань у всій їхній складності та зумовленості зв'язків [12: 24]; як реалізацію механізмів пізнання тієї чи тієї галузі знань або діяльності, як репрезентацію структур спеціального знання [5: 23]. Гносеологічну функцію терміна підкреслюють також Л.М. Алексеева та С.Л. Мішланова, розглядаючи термін і як мовний знак, семантика якого відображає певні етапи пізнання, і як засіб вербального вираження спеціального знання [1: 200]. Із наведеним потрактуванням терміна суголосні й думки іншої дослідниці, Ю.Г. Кокоріної, яка пропонує виокремити серед способів представлення наукового знання такі найважливіші складники: Знання → термін → термінологія → галузевий термінологічний словник ↓ база даних або Знання → термін → терміносистема → галузевий словник тезаурусного типу ↓ база даних [16: 21].

Цитування: Казимирова І.А. Концепція історичного словника лінгвістичних термінів. *Українська мова*. 2021. № 2 (78). С. 90—101. <https://doi.org/10.15407/ukrmova2021.02.090>

У мовознавчих працях останніх десятиліть послідовно стверджується думка про те, що в наш час триває розширення і зміна меж канонічної моделі лінгвістичного опису через концептуальну міждисциплінарну інтеграцію. Синтез комунікативно-прагматичних моделей мови та ідей когнітивної науки уможливив утвердження когнітивної парадигми (див., напр.: [17: 459]), що спричинило суттєві зміни в термінознавстві: 1) змінився його статус через тісніший взаємозв'язок із галузевими дисциплінами (мовою юриспруденції, медицини, бізнесу, економіки, політики, археології тощо), оскільки термінознавство аналізує дискурс цих дисциплін; 2) термінознавство стало комплексом наук (у його складі виокремлюють теоретичне, прикладне, загальне, типологічне, порівняльне, семасіологічне, ономасіологічне, історичне, функціональне, когнітивне, або гносеологічне термінознавство); 3) термінознавство використовує досягнення і методи різних галузей мовознавства — когнітивної лінгвістики, зокрема когнітивної семантики, психолінгвістики, соціологічної лінгвістики, практичної лінгвістики, експериментальної лінгвістики, дискурсивної лінгвістики, комп'ютерної лінгвістики, теорії фахових мов і теорії комунікації [23: 6]. Саме в когнітивному, або гносеологічному термінознавстві досліджують терміни як знаки наукового мислення та наукових знань. Цей напрям уможливорює об'ємне, голографічне представлення терміна у всьому багатстві виконуваних ним функцій. Когнітивна наукова парадигма вимагає нових підходів, нової термінології, нових шляхів розв'язання проблеми співвідношення одиниці знання і знака, який цю одиницю називає. «Новий підхід формує повне й різнобічне уявлення про сутність терміна, оскільки враховує пізнавальні процеси, категоризацію, концептуалізацію [наукової / професійної] дійсності, досліджує формування індивідуального й колективного лексикону науковця / фахівця» [24: 153]. Тому традиційний опис терміна в сучасних термінознавчих дослідженнях усе частіше змінюється з'ясуванням його когнітивної природи. Під впливом когнітивної лінгвістики мета термінознавчих досліджень змістилася з вивчення специфічних властивостей терміна на його внутрішню природу, зумовлену зв'язком із професійною комунікацією, професійним пізнанням і професійною діяльністю, на проблему вираження знань у терміні [6: 90]. Сучасні дослідницькі пошуки спираються на такі основні постулати лінгвокогнітивної теорії: структури свідомості (ментальні репрезентації) і структури мови перебувають в активній взаємодії; мовний знак — найважливіший засіб проникнення в таємницю мовленнєво-мисленнєвих процесів, засіб об'єктивації тих концептуальних ознак, що актуалізуються в тому чи тому контексті спілкування; структура значення мовного знака є структурою відбиття знань; кожним мовним знаком можна експлікувати цілі шари знання; мовний знак вивчають не як статичну одиницю, а з позиції його функціонування в дискурсі [17: 460—461].

Подання лінгвістичного терміна в такому форматі, який би найповніше відбивав його роль у передаванні еволюції мовознавчого знання, можливе

в історичному словнику лінгвістичних термінів — термінографічній праці, здатній відтворити складний шлях розвитку наукової думки й показати вплив на неї мовних і позамовних чинників. Закономірно, що вчені звертаються до лінгвістичної метамови минулого, наголошуючи на актуальності історичних розвідок. П.Ю. Гриценко зазначає, що проблема повернення до словників термінів минулих епох розвитку мови багатопланова, тому перенесення їх у нові умови породжує їхню подвійну віднесеність: з одного боку, з терміноконтекстом минулого і, з другого, — із сучасною терміносистемою. Багато праць минулого не лише належать історії, а й залишаються актуальними своїм змістом сьогодні, тому наукова термінологія, використовувана в цих працях, повинна бути зрозумілою сучасному читачеві, тому нові термінологічні словники не можуть оминати термінології попередніх етапів розвитку науки [8: 95].

У вивченні історичного побутування терміна нерозривно пов'язані кілька напрямів: по-перше, хронологійна інвентаризація лексем на позначення окремого наукового поняття, по-друге, дослідження власне історичного розвитку цього поняття і, нарешті, способи його представлення в різних типах історичних термінологічних словників. Якщо перші два напрями в українському термінознавстві, хоч і фрагментарно, але все ж задекларовані, то третій напрям — розпрацювання засад історико-термінографічної роботи — актуалізовано лише в наш час.

Історико-термінологічні словники, за визначенням О.В. Борхвальдт, «посідають особливе місце між словниками енциклопедичного й філологічного типу, оскільки зазвичай містять у словниковій статті інформацію історико-культурного характеру» [3: 7]¹. Констатовано, що історичні словники спеціальної лексики мають яскраво виражений інвентаризаційний характер, і, як правило, етнокультурологічну спрямованість; вони відбивають історію певної підмови, фіксують динаміку номінативних процесів у хронологічних межах від відомої чи умовної дати виникнення досліджуваної сфери людської діяльності до її сучасного стану; в них відображені виразні особливості наукового, економічного, суспільно-політичного, культурного життя наших предків, а також етапи накопичення наукових знань про матеріальний та духовний світ [26: 33].

У дихотомії «нормативний словник — інвентаризаційний словник» історико-термінологічні словники є інвентаризаційними, оскільки до реєстру має бути залучено максимальну кількість спеціальних лексичних одиниць, а нормативний словник передбачає чітке встановлення меж певної терміносистеми, базоване на визначенні й класифікації понять, які належать до відповідної галузі знань [7: 34]. У вітчизняній термінографічній практиці історичні словники (а також списки) лінгвістичних термінів представлені працями І.І. Огієнка, Т.В. Баймута, В.В. Німчука, М.Г. Булахова, Є.С. Регушевського, О.С. Масликової та В.В. Деркача [21; 2; 20; 4; 22; 18; 10].

---

¹ Тут і далі переклад із російської автора — І.К.

Історичний словник лінгвістичних термінів, роботу над яким розпочато у відділі граматики та наукової термінології Інституту української мови, має на меті реалізувати ідеї сучасної лексикографії про створення словників активного типу, орієнтованих не лише на фіксування семантики, а й на відображення динаміки слова в процесі його функціонування, він повною мірою втілюватиме завдання інтегрального опису мови, коли слово постає не лише як лексична одиниця, а також як елемент, пов'язаний із духовною та матеріальною культурою етносу (див.: [26: 22]).

Джерельну базу історичного словника, що охоплюватиме період із XVI до середини XX ст., докладно схарактеризовано в попередніх розвідках автора (див., напр.: [14]). Залучено до опису понад 400 джерел — граматики, підручників, словників та наукових праць зазначеного періоду. Важливий складник підготовчої роботи над словником — створення діахронійного корпусу лінгвістичних текстів ISTLING. Корпус текстів, за визначенням О.М. Демської-Кульчицької, — це машиночитане, стандартно організоване зібрання репрезентативних для певної мови, діалекту або іншої підмножин(и) мов(и) писемних або усних текстів, призначених для лінгвістичного аналізу й опису, відібраних і впорядкованих згідно з експліцитними екстра- та інтралінгвальними критеріями [9]; відповідно, діахронійний корпус — тип корпусу, зорієнтований на вивчення та аналіз еволюційних процесів у конкретній мові; його укладають переважно на матеріалі текстів однієї мови, відібраних у різні часові проміжки з метою вивчення історичної динаміки мовних змін [11: 133].

Призначення корпусу — слугувати джерелом відомостей про історію лінгвістичних термінів української мови, проте до нього входять також джерела не лише українською, а й польською, німецькою, російською тощо мовами з огляду на їхню роль у формуванні й становленні лінгвістичної термінології української мови.

На першому етапі роботи над корпусом створено електронний архів лінгвістичних текстів (масив електронних, сканованих та вручну набраних видань), що згодом буде трансформовано в електронну бібліотеку лінгвістичних текстів. Наступний етап — розмічування текстів за типами вміщеної в них інформації, важливої для користувачів, що дасть змогу використовувати корпус як інформаційно-довідкову та дослідницьку систему [15: 77]. Передбачено такі метатекстові параметри: 1) назва твору; 2) жанр; 3) рік, місце видання; 4) відомості про автора.

Сучасний корпус текстів має низку дистинктивних ознак, що відрізняють його від звичайних колекцій текстів в електронній формі (електронних бібліотек, архівів): репрезентативність, автентичність, відібраність, збалансованість, машиночитаність [11: 55]. Репрезентативність створюваного корпусу ISTLING полягає в максимальній представленості в ньому текстів, що містять лінгвістичні терміни окресленого періоду. Автентичність передбачає добирання реально створених носієм(ями) мови писемних текстів, зі збереженням авторського написання формальних варіантів лінгвістичного терміна. Добрність забезпечено застосуванням чітких

правил екстрагування даних, що відповідають обраній стратегії побудови корпусу, мотивовані типом корпусу та метою його створення [там само]. Принцип збалансованості зреалізовано за допомогою добирання до корпусу текстів пропорційно до їхньої кількості в тому чи тому періоді: якщо давня історія терміна відображена в поодиноких зразках текстів («Буквар» Івана Федорова, граматики Мелетія Смотрицького та Лаврентія Зизанія тощо), то, відповідно, і їхня репрезентація в корпусі нечисленна; пізніші періоди становлення і розвитку лінгвістичної терміносистеми представлено значною кількістю праць. Враховано також територіальний принцип: корпус міститиме граматики, створені і в Галичині, і в Наддніпрянській Україні тощо. Машиночитаність корпусу — це ознака, яку найскладніше зреалізувати, оскільки вона потребує створення відповідного програмного забезпечення, однак поява спеціальних програм для формального розпізнавання письмового тексту дає надію на подолання цієї перешкоди.

Аналіз текстів, представлених у корпусі ISTLING, уможлиблює створення лінгвістичних профілів джерел — попередніх узагальнювальних відомостей про особливості використання в цих джерелах мовознавчих термінів. Лінгвістичний профіль джерела має такі складники: I. «Зовнішня» критика джерела. 1. Час створення джерела. 2. Місце створення джерела. 3. Історико-культурна та мовна ситуація в регіоні створення праці. 4. Автор джерела, його вік, освіта, світоглядні позиції тощо. 5. Мотиви та обставини створення праці (праць). 6. Оцінка в мовознавчих розвідках. 7. Праці, які покладено в основу аналізованого джерела. II. «Внутрішня» критика джерела. 1. Повнота охоплення мовних ярусів. 2. Терміни на позначення мовознавчих понять, їхня ієрархічна організація. 3. Орієнтація автора на питому українську / запозичену лексику на позначення мовознавчих понять. 4. Особливості вживання лексичних одиниць на позначення мовознавчих понять у тексті джерела, їхня парадигматика й синтагматика (детальніше про це див.: [14]).

Важливим складником словника є його реєстр. Особливістю реєстру історико-термінологічного словника є необхідність представлення в ньому максимально повного переліку лінгвістичних термінів обраного часового відтинку. Реєстровою одиницею постає кожен термін (навіть якщо він у корпусі трапляється лише один раз), зафіксований у джерелах. Скажімо, сучасний термін *фонетика* репрезентований у реєстрі такими формальними різночасовими варіантами: *звуки*, *звѣксловіє*, *звѣксловье*, *звучня*, *навѣка* *о звѣкахъ*, *наука про звуки*, *наука про форми звука*, *фонетика*. Водночас терміни, що номінують сучасні напрями розвитку фонетики як науки, у реєстрі не подаватимуться; їх буде наведено лише безпосередньо в словниковій статті як термінологічні одиниці, що виникли внаслідок спеціалізації та автономізації семантичних компонентів: *загальна*, *історична*, *фізіологічна* (*акустична фонетика*, *артикуляційна фонетика*), *експериментальна*, *описова фонетика*, *сегментна фонетика*, *суперсегментна фонетика* тощо. Чинниками, що визначають характер наповнення реєстру історико-тер-

мінологійного словника, крім суто лінгвістичних, є культурні, історичні, етнографічні та інші критерії добору та опису слова.

Завдання реєстру — не лише подати зафіксовану в текстах досліджуваного періоду лексему, але й показати її єдність (термін та його варіанти), її словотвірні зв'язки, граматичні форми (вибірково), вживання в текстах у різні періоди, фіксацію в словниках.

Термінний матеріал, зібраний у лінгвістичних профілях джерел словника, узагальнюємо в діяхронійних когнітивних картах, тобто в системі представлення лінгвістичних знань, що відображає процеси концептуалізації і категоризації лінгвістичного терміноконцепту в проєкції на лінгвістичний термін, який його номінує (див.: [13]). Вкажемо компоненти діяхронійної когнітивної карти лінгвістичного терміна на прикладі терміна *імєнник*. 1. Термін — номінант терміноконцепту та/або його дефініція. *Імєнник* — частина мови, яка означає предмет або явище, що сприймається як предмет (УМЕ 2007: 225); частина мови, ядро якої характеризується загальнограматичним значенням предметності (субстанції) і типовою функцією підмета й додатка (Селів. 2010: 194). 2. Етимологія терміна. Сучасний термін *імєнник* утворено від буквально перекладеного з грецької мови терміна *ιμνα* (*όνομα*). 3. Перша фіксація в лінгвістичних джерелах (за можливості). У нашому матеріалі термін уперше зафіксовано в граматиці О. Партицького з незвичним наголосом — *имєнникъ*; паралельно подано також термін *сѣцникъ* (Партьцкїй 1873). 4. Діяхронія концептуалізації терміноконцепта: а) формальна: *ιμνα* (ГрЛЗ 1596; ГрМС 1619); *имя существительное* (Голов. 1849; Ос. 1864); *существительное имя* (Огієнко 1908); *мєння речей* (Наськї гр. 1871); *сѣцникъ* (Пр. гр. 1862; Шашк. 1865; Дяч. 1865; Сл. Парт. 1865; Лепкїй 1870); *суцникъ* (Ог. хр. 1881; Сл. Желех. 1886; Верхр. 1902); *предметѡвникъ* (Дяч. 1865); *имєнникъ* (Парт. 1889); *имєнникъ* (Ог. 1889); *імєнник* (Охр. 1900; Коц. 1904; Р. пр. 1904; Поп. 1897; Зал. 1906); *имєнникъ* (Гарайда 1941); *імєнникъ* (Сл. Тимч. 1897, 1899); *ім'я суцє* (Крим. 1907); *ім'я самостійне* (Крим. 1907); *речівник* (Тимч. 1907); *мєння речей* (Сл. Ум. 1897); *імєння річевє* (Крим. 1907); *имєнник* (Гор., Шал. 1929); *імєнник* (СЛТ КР 1957; СЛТ ГО 1985; Єрм. 2001; Селів. 2010; ЕУМ 2007); *імєняк*, *предметник* (Вихов. 2005); б) семантична: перші граматики слов'ян механічно перенесли на слов'янський ґрунт грецьку класифікацію частин мови (ім'я, дієслово, прикметник, член, займенник, прийменник, прислівник, сполучник), просто перекававши чи скалькувавши назви частин мови (Москаленко 1959: 80—81). Термін *ιμνα* тривалий час уживали на позначення групи частин мови — іменника, прикметника й числівника, і лише Й. Левицький уперше чітко поділив *ιμνα* на три групи: *сѣществительїѡ*, *прилагательїѡ*, *числительїѡ* (Лев. 1849). У сучасній українській мові збереглася традиція виокремлювати іменні частини мови — *імєнник*, *прикмєтник*, *числівник* і *займєнник*, а власне термін *імєнник* належить до класу лексем із консервативною, стійкою семантичною структурою, яка не зазнала суттєвих змін у процесі семантичної еволюції відповідного терміноконцепту.

Структура діахронійної когнітивної карти лінгвістичного терміна відбиває основні напрями, за якими здійснюємо когнітивно-дискурсивний аналіз лінгвістичних терміноконцептів, і може слугувати основою моделювання словникової статті.

Запропонована концепція історичного словника лінгвістичних термінів уможливить представлення еволюції лінгвістичного знання в його основних терміноконцептах, номінованих мовознавчими термінами, що мають тривалу, почасти суперечливу й драматичну історію. Ця концепція уможливорює відображення в словнику не лише зміни форми відповідного терміна, зумовлені реформами правопису, вилученням тих чи тих літер та діакритичних знаків з алфавіту, а й розвитку семантичного наповнення термінної одиниці впродовж чотирьох століть, завдяки чому забезпечено об'єктивність лінгвістичного опису.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

- Верхр. 1902 — Верхратский І. Про говор галицких лемків. Львів, 1902.
- Вихов. 2005 — Вихованець І. Студії про українські відмінки: термінологічний аспект. *Українська мова*. 2005. № 4. С. 3—7.
- Гарайда 1941 — Гарайда І. Граматика руського язика. Унгарь, 1941.
- Голов. 1849 — Головацький Я. Граматика Руского Языка. Львов, 1849.
- Гор., Шал. 1929 — Горещкий П.Й., Шаля І. Українська мова: практично-теоретичний курс. Київ, 1929.
- ГрЛЗ 1596 — Зизаній Л. Граматика словенська. Підготовка факсимільного видання та дослідження пам'ятки В.В. Німчука. Київ, 1980.
- ГрМС 1619 — Смотрицький М. Граматіки Славенския правилное Сонтагма. Єв'є, 1619. 492 с. (Факс. перевид. Київ, 1979. Підгот. В.В. Німчука).
- Дяч. 1865 — Дячан П. Методична граматика язика мало-русского. Львѡвъ, 1865.
- ЕУМ 2007 — Українська мова. Енциклопедія. Київ, 2007.
- Єрм. 2001 — Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. За ред. С.Я. Єрмоленко. Київ, 2001.
- Зал. 1906 — Залозний П.Ф. Коротка граматика української мови. Ч. І. Полтава, 1906.
- Коц. 1904 — Коцовський В. Нові погляди на діяльність св. Кирила і Методія. *Літературно-науковий вістник*. Львів, 1904. Т. XXV. Ч. 2. С. 85—106.
- Крим. 1907 — Крымській А. Украинская грамматика для учеников высших классов, гимназий и семинарий Приднѣпровья. Т. II. Вып. I (уроки I—V). Москва, 1907.
- Лев. 1849 — Левицький Й. Граматика ѡзыка русского въ Галицѣи. Перемишль, 1849.
- Лепкій 1870 — Лепкій. Указатель на употребленье гдекоторыхъ буквѣ въ русскѡй правописи. Львів, 1870.
- Наські гр. 1871 — Кониський О. Наські граматки. *Основа*. 1862. Кн. І.
- Ог. 1889 — Огоновський О. Граматика руского язика для школь середнихъ. Львів, 1889.
- Ог. хр. 1881 — Огоновській О. Хрестоматія староруска для высшихъ клясъ гимназіальныхъ. Львів, 1881.
- Огієнко 1908 — Огієнко І. Українська граматична термінологія: Історичний словник української граматичної термінології з передмовою про історію розвитку її. Київ, 1908.
- Ос. 1864 — Осадца М. Граматика руского язика. Львѡвъ, 1864.
- Охр. 1900 — Охримович В. Про наголос в українсько-російській мові. *Записки наукового товариства ім. Шевченка*. 1900. Кн. І.

- Парт. 1889 — Партыцькій Ом. Граматика руского языка для ужитку въ школахъ народныхъ. Львів, 1889.
- Поп. 1897 — Попович О. Руска граматика для шкіл народних. Ч. II. Відень, 1897.
- Пр. гр. 1862 — Практична граматика нѣмецкого языка. Для городскихъ и головныхъ шкѣл в Австрійській Державѣ. Въ Вѣднѣ. Ч. I. 1862. Ч. II. 1863.
- Р. пр. 1904 — Руська правопись зі словарцем. Львів, 1904.
- Селів. 2010 — Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава, 2010.
- Сл. Желех. 1886 — Малоруско-німецкий словарь: У 2 т. Уложили: Євгений Желеховский та Софрон Недѣльский. Львів, 1886.
- Сл. Парт. 1865 — Партицький О. Нѣмецко-Руский словарь через О. Партицкого, учит. руского языка и литературы. Т. 1. Львів, 1867.
- Сл. Тимч. 1897, 1899 — Тимченко Е. Русско-малоросійській словарь: у 2 т. Київ, 1897—1899.
- Сл. Ум. 1897 — Словарь російсько-український: у 4 т. Зібрали і впоряд.: М. Уманець, А. Спілка. Львів, 1893—1898.
- СЛТ ГО 1985 — Ганич Д.С., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. Київ, 1985.
- СЛТ КР 1957 — Кротевич Є.В., Родзевич Н.С. Словник лінгвістичних термінів. Київ, 1957.
- Тимч. 1907 — Тимченко Е. Українська граматика. Ч. I. Київ, 1907.
- Шашк. 1865 — Шашкевич Гр. Мала граматика языка руского для шкѣлъ головныхъ. Въ Вѣдни, 1865.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева Л.М., Мишланова С.Л. Медицинский дискурс: теоретические основы и принципы анализа. Пермь, 2002.
2. Баймут Т.В. Материалы к словарю грамматической терминологии восточнославянских языков. *Вибрані наукові праці*. Ніжин, 2014. С. 173—202.
3. Борхвальд О.В. Русская терминология в историческом аспекте. Красноярск, 1998.
4. Булахов М.Г. Опыт исторического словаря русской лингвистической терминологии: В 5 т. Минск, 2002.
5. Голованова Е.И. Лингвистическая интерпретация термина: когнитивно-коммуникативный подход. *Известия Уральского государственного университета*. 2004. № 33. С. 18—25.
6. Голованова Е.И. Базовые когнитивные понятия и развитие терминоведения. *Вестник Удмуртского университета. История и филология*. 2010. Вып. 2. С. 85—91.
7. Гринев-Гриневиц С.В. Введение в терминографию. Как просто и легко составить словарь. Москва, 2009.
8. Грищенко П. Термінологічний словник сьогодні. *Українська термінологія і сучасність. Тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції*. Київ, 1996. С. 95—96.
9. Демська-Кульчицька О. Основи національного корпусу української мови. Київ, 2005.
10. Деркач В.В. Філологічна термінологія М.П. Драгоманова в системі української наукової термінології кінця ХІХ — початку ХХ ст.: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 1999. 16 с.
11. Жуковська В.В. Вступ до корпусної лінгвістики. Житомир, 2013.
12. Ленков А.Р. Термінологія та її роль у представленні знань. *Вісник Національного університету «Львівська Політехніка»*. Серія: *Проблеми української термінології*. 2009. № 648. С. 24—29.
13. Казимиrowa І.А. Діахронійна когнітивна карта лінгвістичного терміна як термінографічний інструмент. *Вісник Запорізького національного університету. Збірник наукових праць. Філологічні науки*. Запоріжжя, 2020. № 1. Ч. I. С. 74—81. <https://doi.org/10.26661/2414-9594-2020-1-1-11>.
14. Казимиrowa І.А. Лінгвістичний профіль джерела як термінографічний інструмент. *Українська мова*. 2020. № 2 (74). С. 59—73. <https://doi.org/10.15407/ukrmova2020.02.059>.

15. Карпіловська Є.А. Вступ до прикладної лінгвістики: комп'ютерна лінгвістика. Донецьк, 2006.
16. Кокорина Ю.Г. Археологическое знание в лингвистических описаниях: дисс. ... докт. филол. наук: 10.02.21. Москва, 2014.
17. Комарова З.И. Методология, метод, методика и технология научных исследований в лингвистике: учеб. пособие. Москва, 2014.
18. Масликова О.С. Філологічна термінологія Михайла Грушевського: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Донецьк, 2004.
19. Москаленко Н.А. Нарис історії української граматичної термінології. Київ, 1959.
20. Німчук В.В. Показчик давніх слов'янських філологічних термінів. Німчук В.В. *Мовознавство на Україні в XIV—XVII ст.* Київ, 1985. С. 215—222.
21. Огієнко І.І. Історичний словник української граматичної термінології з передмовою про історію розвитку її. Київ, 1908.
22. Регушевський Є.С. Мовознавча термінологія І.Я. Франка в світлі його лінгвістичних поглядів: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 1961.
23. Стасюк Т.В. Пролегомени соціокогнітивного термінознавства та соціокогнітивна інтерпретація терміна. *Термінологічний вісник*. Київ, 2019. С. 55—64.
24. Стасюк Т.В. Метапоняття «термінологія», «терміносистема» — «терміносфера» — «термінопростір», «наукова / професійна когнітосфера», «наукова / професійна концептосфера» у соціокогнітивному термінознавстві. *Підготовка фахівців на шляху до євроінтеграції: проблеми та перспективи: матеріали ІХ міжвуз. наук.-практичної конференції*. Дніпропетровськ, 2015. С. 54—57.
25. Фельде О.В. Историческая терминология русского языка: этапы становления и перспективы развития. *Вопросы лексикографии*. Вып. 2. 2000. С. 33—38.
26. Фельде О.В. Историческая терминология в Красноярском крае. *Вестник Красноярского государственного педагогического университета им. В.П. Астафьева*. Красноярск, 2006. № 3. С. 21—29.

LEGEND

Верхр. 1902	— Verkhrats'kyi, I. (1902). <i>About the dialect of the Galician Lemkos</i> . Lviv (in Ukrainian).
Вихов. 2005	— Vykhoivanets', I.R. (2005). Studies on Ukrainian cases: Terminological aspect. <i>Ukrains'ka Mova</i> , 4, 3—7 (in Ukrainian).
Гарайда 1941	— Garaida, I. (1941). <i>A grammar of the Russian language</i> . Ungvar: Vydania Podkarpats'kogo Obschestva Nauk (in Ukrainian).
Голов. 1849	— Holovats'kyi, Ya. (1849). <i>A grammar of the Russian language</i> . Lviv (in Ukrainian).
Гор., Шал. 1929	— Horets'kyi, P., Shalia, I. (1929). <i>Ukrainian language: Practical and theoretical course</i> . Kyiv: Knyhospilka (in Ukrainian).
ГрЛЗ 1596	— Zyzanii, L.I. (1980). <i>Slovenian grammar</i> (Facsimile edition) (V.V. Nimchuk, Ed.). Kyiv: Naukova Dumka (Original work published 1596) (in Ukrainian).
ГрМС 1619	— Smotryts'kyi, M. (1979). <i>Slavic Grammar</i> (Facsimile edition) (V.V. Nimchuk, Ed.). Kyiv: Naukova Dumka (Original work published 1619) (in Ukrainian).
Дяч. 1865	— Diachan, P.M. (1865). <i>Methodical grammar of the Little Russian language</i> . Lviv (in Ukrainian).
ЕУМ 2007	— <i>The Ukrainian language, Encyclopedia</i> (2007). Kyiv: Vydavnytstvo "Ukrayinska entsyklopediya" im. M.P. Bazhana (in Ukrainian).
Єрм. 2001	— Yermolenko S.Ya. (Ed.). <i>The short explanatory dictionary of Linguistic terms</i> (2001). Kyiv: Lybid' (in Ukrainian).
Зал. 1906	— Zaloznyi, P.F. (1906). <i>Short grammar of the Ukrainian language</i> (Vol. 1). Poltava (in Ukrainian).
Коц. 1904	— Kotsovs'kyi, V. (1904). New Views on St. Cyril's and Methodius's activities. <i>Literaturno-Naukovyi Vistnyk</i> . 25(2). 85—106 (in Ukrainian).

- Крим. 1907 — Крюмскіі, А. (1907). *Ukrainian grammar for students of high classes in the Dnieper region gymnasiums and seminaries*, 2(1). Moscow (in Russian).
- Лев. 1849 — Levyts'kyi, Y. (1849). *A grammar of the Russian language in Galicia*. Pe-remyshl' (in Ukrainian).
- Лепкій 1870 — Lepkiy (1870). *A manual of using certain letters in Russian orthography*. Lviv (in Ukrainian).
- Наські гр. 1871 — Konys'kyi, O. (1862). Our alphabet books. *Osnova*, 1 (in Ukrainian).
- Ог. 1889 — Ohonovs'kyi, O.M. (1889). *The Russian grammar for secondary schools*. Lviv (in Ukrainian).
- Ог. хр. 1881 — Ohonovs'kyi, O. (1881). *Old Russian chrestomathy for high classes in gymnasiums*. Lviv: Omelian Ohonovs'kyi (in Ukrainian).
- Огієнко 1908 — Ohienko, I. (1908). *Ukrainian grammar terminology: A historical dictionary of the Ukrainian grammar terminology with a preface on the history of its formation*. Kyiv: Drukarnia Pershoyi Kyuyiv'koi Drukovanoyi Spilky (in Ukrainian).
- Ос. 1864 — Osadtsa, M. (1864). *A grammar of the Russian language*. Lviv: Stavropi-hiis'kyi Instytut (in Ukrainian).
- Охр. 1900 — Okhrymovych, V. (1900). On stress in the Ukrainian-Russian language. *Zapysky Naukovoho Tovarystva imeni Shevchenka*, 33(1), 1—64 (in Ukrainian).
- Парт. 1889 — Partyts'kyi, O. (1889). *Russian Grammar in Use for Public Schools in Galicia*. Lviv (in Ukrainian).
- Поп. 1897 — Popovych, O. (1897). *Russian grammar for folk schools* (Vol. 2). Vienna (in Ukrainian).
- Пр. гр. 1862 — (1862). *Practical Grammar of the German Language. For Urban and Main Schools in Austria* (Vol. 1). Vienna (in Ukrainian).
- Р. пр. 1904 — Russian orthography with a dictionary (1904). Lviv (in Ukrainian).
- Селів. 2010 — Selivanova, O. (2010). *Linguistic Encyclopedia*. Poltava: Dovkillia-K (in Ukrainian).
- Сл. Желех. 1886 — Zhelekhivs'kyi, Ye., Nedil's'kyi, S. (1886). *Little-Russian-German dictionary*. Lviv (in Ukrainian and German).
- Сл. Парт. 1865 — Partyts'kyi, O. (1865). *German-Russian dictionary by O. Partyts'kyi* (Vol. 1). Lviv (in Ukrainian).
- Сл. Тимч. 1897, 1899 — Tymchenko, Ye. (1897, 1899). *Russian-Little Russian dictionary*. Kyiv: N.T. Korchak-Novitskii (in Ukrainian).
- Сл. Ум. 1897 — Umanets', M., Spilka, A. (Eds.). (1893—1898). *Russian-Ukrainian dictionary* (Vols. 1—3). Lviv: Naukove Tovarystvo imeni Shevchenka (in Russian and Ukrainian).
- СЛТ ГО 1985 — Hanytch, D, Oliinyk, I. (1985). *Dictionary of linguistic terms*. Kyiv: Vyshcha Shkola (in Ukrainian).
- СЛТ КР 1957 — Krotevych, Ye.V., Rodzevych, N.S. (1957). *Dictionary of linguistic terms*. Kyiv: Vydavnytstvo Akademiї Nauk URSR (in Ukrainian).
- Тимч. 1907 — Tymchenko, Ye. (1907). *Ukrainian grammar* (Vol. 1). Kyiv: Tovarystvo "Chas" (in Ukrainian).
- Шашк. 1865 — Shashkevych, Hr. (1865). *A small grammar of the Russian language for main schools*. Vienna (in Ukrainian).

REFERENCES

1. Alekseeva, L.M., & Mishlanova, S.L. (2002). *Medical discourse: Theoretical foundations and principles of analysis*. Perm': Perm State University (in Russian).
2. Vaimut, T.V. (2014). Data for a historical dictionary of East Slavic grammatical terminology. *Vybrani Naukovi Pratsi*. 173—202. Nizhyn: Aspekt-Polihrاف (in Ukrainian).
3. Borkhvald, O.V. (1998). *Russian terminography in the historical aspect*. Krasnoyarsk: Platina (in Russian).

4. Bulakhov, M.G. *Experience of the historical dictionary of Russian linguistic terminology*. Minsk: BGPU (in Russian).
5. Golovanova, Ye.I. (2004). Linguistic interpretation of the term: Cognitive and communicative approach. *Izvestia Ural'skogo Gosudarstvennogo Universiteta*, 33, 18—25 (in Russian).
6. Golovanova, Ye.I. (2010). Basic cognitive categories and terminology science development. *Vestnik Udmurtskogo Universiteta. Istoria i Filologia*, 2, 85—91 (in Russian).
7. Grinev-Grinevich, S.V. (2009). *Introduction to terminography: How one can compose a dictionary easily*. Moscow: Knizhnyi Dom “LIBROKOM” (in Russian).
8. Hrytsenko, P. (1996). The terminological dictionary today. *Ukrayins'ka Terminolohiya i Suchasnist'*. *Tezy Dopovidei Vseukrayivs'koyi Naukovoyi Konferentsiyi* (L.O. Symonenko, Ed.). 95—96. Kyiv (in Ukrainian).
9. Dems'ka-Kulchyts'ka, O. (2005). *Fundamentals of the national corpus of the Ukrainian language*. Kyiv: Instytut Ukrayins'koyi Movy Natsional'noyi Akademiyi Nauk Ukrayiny (in Ukrainian).
10. Derkach, V.V. (1999). Philological terminology of M.P. Drahomanov in the system of the Ukrainian scientific terminology of the late 19th — early 20th century: *Dissertation Summary for the Candidate of Philological Sciences Degree*. Kyiv (in Ukrainian).
11. Zhukovska, V.V. (2013). *Introduction to corpus linguistics*. Zhytomyr: Zhytomyr Ivan Franko State University (in Ukrainian).
12. Ilenkov, A.R. (2009). Terminology and its role in knowledge representation. *Visnyk Natsional'noho Universytetu “L'vivs'ka Politehnika.” Seriya: Problemy Ukrayins'koyi Terminolohiyi*, 648, 24—29 (in Ukrainian).
13. Kazymyrova, I.A. (2020a). Diachronic cognitive map of a linguistic term as a terminographic tool. *Visnyk Zaporiz'koho Natsional'noho Universytetu. Zbirnyk Naukovykh Prats'. Filolohichni Nauky*, 1(1), 74—81. <https://doi.org/10.26661/2414-9594-2020-1-1-11> (in Ukrainian).
14. Kazymyrova, I.A. (2020b). Linguistic profile of a source as a terminographic tool. *Ukrayins'ka Mova*, 2(74), 59—73. <https://doi.org/10.15407/ukrmova2020.02.059> (in Ukrainian).
15. Karpilovska, Ye.A. (2006). *Introduction to applied linguistics: Computational linguistics*. Donetsk: TOV “Yuhovostok Ltd” (in Ukrainian).
16. Kokorina, Yu.G. (2014). Archaeological knowledge in linguistic descriptions: *Dissertation Summary for the Doctor of Philological Sciences Degree*. Moscow (in Russian).
17. Komarova, Z.I. (2014). *Methodology, method, and technology of scientific research in linguistics: Textbook*. Moscow: Flinta (in Russian).
18. Maslykova, O.S. Philological Terminology of Mykhailo Hrushevs'kyi: *Dissertation Summary for the Candidate of Philological Sciences Degree*. Donetsk (in Ukrainian).
19. Moskalenko, N.A. (1959). *An essay on the history of the Ukrainian grammatical terminology*. Kyiv: Radians'ka Shkola (in Ukrainian).
20. Nimchuk, V.V. (1985). An index of ancient Slavic philological terms. *Movoznavstvo na Ukrayini v 14—17 stolitti*, 215—222. Kyiv: Naukova Dumka (in Ukrainian).
21. Ohienko, I.I. (1908). *Historical dictionary of Ukrainian grammatical terminology with a preface about the history of its formation*. Kyiv: Drukarnia I Kyivys'koyi Drukars'koyi Spilky (in Ukrainian).
22. Rehushevskiy, Ye.S. (1961). I.Ya. Franko's linguistic terminology in the light of his linguistic views: *Dissertation Summary for the Candidate of Philological Sciences Degree*. Kyiv (in Ukrainian).
23. Stasiuk, T.V. (2019). Prolegomines of sociocognitive terminology and sociocognitive interpretation of a term. *Terminolohichniy Visnyk*, 55—64. Kyiv (in Ukrainian).
24. Stasiuk, T.V. (2015). Metaconcepts *terminology, terminological system — terminological sphere — terminological space, scientific / professional cognitological sphere, scientific / professional sphere of concepts* in sociocognitive terminology. *Pidhotovka Fakhivtsiv na Shliakhu do Yevrointehratsiyi: Problemy ta Perspektyvy: Materialy 9 Mizhvuzivs'koyi Naukovo-Praktychnoyi Konferentsiyi*, 54—57. Dnipropetrovsk: DDAU (in Ukrainian).
25. Felde, O.V. (2000). Historical terminography of Russian: Timeline and prospects for development. *Voprosy Leksikografii*, 2, 33—38 (in Russian).
26. Felde, O.V. (2006). Historical terminography in the Krasnoyarsk region. *Vestnik Krasnoyarskogo Pedagogicheskogo Universiteta im. V.P. Astafieva*, 3, 21—29 (in Russian).

Статтю отримано 21.03.2021

Iryna Kazymyrova, Candidate of Sciences in Philology,
Senior Researcher in the Department of Grammar and Scientific Terminology,
Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine
4 Hrushevs'kyi St., Kyiv 01001, Ukraine
E-mail: kazymyrovai@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6309-0363>

CONCEPT OF THE HISTORICAL DICTIONARY OF THE LINGUISTIC TERMS

This article outlines theoretical principles of composing a historical dictionary of linguistic terms for the period from 1600s to 1950s. The author intends to implement the idea of modern lexicography in the creation of active type dictionaries aimed not only to reflect the semantic content but also reflect the dynamics of a word in its functioning. Such a dictionary can undoubtedly pursue the integrated task of a language description in which the word appears as a lexical unit and an element associated with the spiritual and material culture of an ethnic group.

The article discusses stages for compiling a diachronic corpus of linguistic texts, namely the *ISTLING* corpus. At the preparatory stage, a diachronic cognitive map of the linguistic term which represents formal and semantic conceptualization and categorization is modeled. At the first stage, the electronic linguistic text archive, i.e., array of 400 electronic, scanned, and manually dialed editions, is created. Later, it will be transformed it into an electronic library of linguistic texts including markup of texts by type of the importance for user's information. It will allow for using the corpus as an information, reference, and research system. Text analysis presented in the *ISTLING* corpus provides various linguistic source profiles generalizing information about using the linguistic term in these sources. The historical and terminological dictionary register is going to represent a complete list of linguistic terms by selected time intervals.

Keywords: *linguistic term, historical dictionary of linguistic terms, diachronic corpus of linguistic texts, linguistic profile of a source, diachronic cognitive map of a linguistic term.*